

Book Review: สู่สังคมไทยเสมอหน้า

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์

วงธรรม สรรณะ

ผาสุก พงษ์ไพจิตร (บรรณาธิการ), 2557

สู่สังคมไทยเสมอหน้า

กรุงเทพฯ: มติชน, 304 หน้า.

หนังสือเล่มนี้ เกิดขึ้นจากการสังเคราะห์ผลงานวิจัยเรื่อง “สู่สังคมไทยเสมอหน้า การศึกษาโครงสร้างความมั่งคั่งและโครงสร้างอำนาจเพื่อการปฏิรูป” ซึ่งเป็นงานวิจัยภายใต้การนำของศาสตราจารย์ ดร.ผาสุก พงษ์ไพจิตร ในโครงการทุนศาสตราจารย์วิจัยดีเด่น สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดย สกว. ได้อนุญาตให้สำนักพิมพ์มติชนตีพิมพ์ครั้งแรกนี้ เพื่อให้เกิดการเผยแพร่สู่สังคมอย่างกว้างขวาง

โฆษณาว่า หนังสือเล่มนี้เป็นการเปิดมุมมองและวิพากษ์ “การพัฒนาสังคมไทย” อย่างลึกซึ้ง และเป็นฐานคิดในการพัฒนาเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเท่าเทียมในสังคม รวมทั้งการปฏิรูปประเทศ ซึ่งเป็นประเด็นที่สำคัญในปัจจุบัน เนื้อหาทั้งหมดมี 9 บทด้วยกัน

บทที่ 1 ความมั่งคั่ง อำนาจ ความไม่เท่าเทียม อาจารย์ผาสุก พงษ์ไพจิตรวิเคราะห์ว่า สังคมไทยยังคงมีความไม่เท่าเทียมกันทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ปรากฏการณ์นี้ มิได้เป็นประเด็นที่นำไปสู่ความขัดแย้งในทางการเมืองเท่านั้น หากแต่ยังได้นำไปสู่การสร้างปัญหาสังคมที่หลากหลายมิติ ในสังคมอำนาจนิยมแบบคณาธิปไตย (oligarchy) อาจารย์ผาสุกมองว่า

“...ความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ และการกระจุกตัวด้านความมั่งคั่ง และอำนาจ นับเป็นปัจจัยด้านโครงสร้างที่อยู่เบื้องหลังความคับข้องใจ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมที่เพิ่มจำนวนผู้ที่รู้สึกเหมือนกันจนทวีขึ้น ก็จะจุดชนวนนำไปสู่ความขัดแย้งที่ลุ่มลึกได้ในที่สุด”

หากเราวิเคราะห์ไปถึงที่มาของอำนาจในประวัติศาสตร์ เราจะอธิบายได้ถึงพัฒนาการแห่งอำนาจในสังคมไทย จากสมัยศักดินาสู่ระบบทหารเป็นใหญ่ สุนทิกการเมืองและสืบบอบคณาธิปไตย อำนาจยังคงมีพลวัตและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ อำนาจในปัจจุบันมีความยืดหยุ่นเพราะสามารถดูดดึงส่วนหัวของกลุ่มอำนาจใหม่ ๆ เข้ามาเป็นพวกด้วย โดยผ่านกลไกใหม่ ๆ และเครือข่ายต่าง ๆ ความไม่เท่าเทียมกันในสังคมไทยจึงมีค่อนข้างมากและดำรงอยู่ได้ยาวนาน

บทที่ 2 การกระจุกตัวของความมั่งคั่งในสังคมไทย โดย ดวงมณี เลาวกุล เป็นการฉายภาพการกระจุกตัวของมูลค่าทรัพย์สินของครัวเรือนในสังคมไทย โดยเน้นข้อมูลการถือครองที่ดิน ปรากฏว่ามีนักการเมืองเข้าถือครองที่ดินเป็นจำนวนมาก แต่อาณาจักรของการถือครองครองที่ดินนี้ครอบคลุมไปถึงกลุ่มชนชั้นนาระดับประเทศด้วย โดยเฉพาะกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กับนักการเมือง

บทที่ 3 ความเหลื่อมล้ำกับตลาดทุนและกรณีหุ้นการเมือง โดย สถณี อาชวานันทกุล, ณัฐสิฏี รักษาเกียรติวงศ์, วริษา ดิเรกอุดมศักดิ์ ซึ่งมองว่า ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงข้อมูลภายใน “ตลาดทุน” มีส่วนสำคัญต่อการสร้างความเหลื่อมล้ำในเศรษฐกิจสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโลกยุคโลกาภิวัตน์

ที่ตลาดทุนมิได้อยู่ภายใต้กรอบพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง แต่ยังขยายอาณาจักรไปยังตลาดทุนทั่วโลก ดังนั้น เรื่องของ “ตลาดทุน” จึงมิใช่เรื่องที่บุคคลทั่วไปจะล่วงรู้ นอกเสียจากกลุ่มบุคคลวงใน เช่น กลุ่มเครือข่ายจากภาคการเมืองและภาคธุรกิจ ทุนนิยมที่สามารถใช้ประโยชน์จากข้อมูลวงใน เพื่อแสวงหาประโยชน์ส่วนตัว และกลุ่มตน ในขณะที่กลุ่มอื่น ๆ เช่น ประชาชนทั่วไปถูกกิจกรรมทางโอกาสของการเข้าถึงข้อมูลอย่างเท่าเทียม ดังจะเห็นได้จากการเคลื่อนไหวย่ำทรัพย์สิน ในช่วงเศรษฐกิจฟองสบู่ที่ผ่านมา

บทที่ 4 ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและโครงสร้างค่าจ้าง โดย ดิลกะ ด้หวักพัฒนวิเคราะห์ให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำอันเนื่องมาจากโอกาสที่จะเข้าถึงการศึกษาที่แตกต่างกัน ได้แก่ ปัจจัยด้านฐานะของครัวเรือน แม้ว่าภาครัฐจะมีนโยบายด้านการศึกษา เช่น กองทุนเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษา แต่ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาในระดับสูงก็ยังไม่หมดไป

บทที่ 5 เครือข่ายผู้บริหารระดับสูงผ่านเครือข่ายทางการศึกษาพิเศษ โดย นวลน้อย ตีรรัตน์ และภาคภูมิ วาณิชกะ วิเคราะห์ให้เห็นถึงกลุ่มชนชั้นนำในสังคมไทย ที่ให้ความสำคัญต่อการเข้าอบรมในหลักสูตรพิเศษระยะสั้น ในหลักสูตรเหล่านี้เน้นการผสมผสานผู้บริหารจากภาคการเมือง ภาคราชการ และภาคธุรกิจ ซึ่งนำมาสู่ความสัมพันธ์ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ความสัมพันธ์เหล่านี้เป็นตัวช่วยให้มีการเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ อย่างไม่เท่าเทียมกันทางสังคม มีการพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน และยังมีส่วนในการกีดกันคนนอกให้ออกไปจากระบบความสัมพันธ์

บทที่ 6 บริษัทกึ่งรัฐกึ่งเอกชน : ธุรกิจเครือข่ายข้าราชการ โดย นพนันท์ วรธนเทพสกุล เป็นการวิเคราะห์ห้วงศักราชที่เรียกว่า “รัฐวิสาหกิจ” ที่เกิดขึ้นในช่วงวิกฤตทางเศรษฐกิจ 2540 องค์กรเหล่านี้ถูกแปรสภาพไปอยู่ในเครือข่ายราชการที่มีบทบาทอำนาจอย่างเป็นทางการสูงมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่การมีบทบาทในการกำหนดนโยบาย ดังกรณีธุรกิจพลังงาน ที่เครือข่ายข้าราชการมีบทบาทมาก การตัดสินใจในแง่ของนโยบายส่งผลกระทบต่อสาธารณะหลายประการไม่ต้องปฏิบัติตามมติกรม. ก็ได้ “รัฐวิสาหกิจ” ได้กลาย

เป็นธุรกิจที่ผูกขาดที่ประชาชนทั่วไปไม่อาจเข้าถึง

ในบทที่ 7 เครือข่ายอำนาจทักษิณ: โครงสร้างอำนาจ บทบาท และ พลวัต โดย อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์ วิเคราะห์ให้เห็นถึง ลักษณะโครงสร้างและ เครือข่ายอำนาจ ที่ทำให้ทักษิณสามารถดำรงอยู่ได้ยาวนาน บุคลิกลักษณะ เฉพาะของบุคคล ผสานเข้ากับอำนาจทางการเมืองย่อมมีส่วนหนุนเสริมกัน ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิเคราะห์พยายามบอกเราว่าทักษิณมีความสามารถทาง วาทกรรมสูงและตัดสินใจเร็ว มีการสร้างเครือข่ายอำนาจที่โยงกับกลุ่มชนชั้นนำ และกลุ่มมวลชนรากหญ้า ปัจจัยเหล่านี้นำมาซึ่งความสำเร็จทางการเมือง อย่างไรก็ตาม เครื่องมือที่นำมาสู่การรื้อรัดเครือข่ายอำนาจของทักษิณ ประกอบไปด้วย กลุ่มครอบครัวและเครือญาติ กลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ กลุ่มพรรคการเมืองระดับชาติ บางส่วนของกองทัพและตำรวจ ทั้งหมดนี้ผสมกับอำนาจทางเศรษฐกิจ ทำให้ ทักษิณ สามารถก้าวขึ้นไปกุมบังเหียนของประเทศและกำหนดนโยบายในการ บริหารประเทศได้อย่างยาวนาน สูตรความสำเร็จของทักษิณ คือ สร้างเครือข่าย อำนาจที่หลากหลาย ผู้วิเคราะห์น่าจะแยกระหว่างประชานิยมที่แท้กับประชา นิยมที่จอมปลอม

บทที่ 8 โครงสร้างอำนาจและการสะสมทุนในจังหวัดหนึ่ง โดย ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน เป็นการวิเคราะห์ให้เห็นถึง สถานการณ์ที่นำมาซึ่งปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการเศรษฐกิจการเมือง ซึ่งเป็น การศึกษาสภาพการหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ของประเทศไทย งานชิ้นนี้แสดงให้เห็นว่าแบบดั้งเดิมนั้น มีโครงสร้างอำนาจที่หลากหลายไม่มีกลุ่ม อำนาจใดที่สามารถครอบครองอำนาจได้อย่างเบ็ดเสร็จยาวนาน แต่สถานการณ์ เริ่มเปลี่ยนแปลงไปในช่วงระหว่าง พ.ศ.2530 เมื่อมีกลุ่มอำนาจเพียงหนึ่งเดียว เข้าครอบครองอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จ ก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “โครงสร้างอำนาจ แบบขั้วเด่นขั้วเดียว” ผู้วิจัยมองต่อไปว่า แม้ว่ารัฐจะกระจายอำนาจการปกครอง สูท้องถิ่น แต่อำนาจยังคงรวมศูนย์อยู่ที่กลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่น นอกจากนั้นแล้ว ยังเป็นการกระจุกตัวของความมั่งคั่งที่กลุ่มชนชั้นนำในท้องถิ่นด้วย ซึ่งลักษณะ ที่แสดงให้เห็นถึงการรวมศูนย์อำนาจและความมั่งคั่ง เห็นได้จาก (1) การผูกขาด อำนาจทางเศรษฐกิจ โดยมีธุรกิจรับเหมาก่อสร้างและตกแต่งขนออกเป็นบริษัท

ย่อยๆ เพื่อรองรับการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม (2) การรวมศูนย์อำนาจทางการเมือง ภายใต้นโยบายกระจายอำนาจของรัฐ โดยการจัดตั้งคนในเครือข่ายของตนเข้าไปยึดกุมอำนาจในองค์กรปกครองท้องถิ่น รวมถึงการสะสมทุนทางสังคมควบคู่กันไป เพื่อแปรเปลี่ยนอำนาจทางการเมืองให้เป็นพลังหนุนเสริมทางเศรษฐกิจ

บทที่ 9 การปฏิรูประบบภาษีเพื่อสังคมไทยเสมอหน้า โดย ปัทมธน์ อนันตอภิบุตร เป็นการวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจโดยเน้นด้านภาษีพบว่า กลุ่มทุนอุตสาหกรรมมีอำนาจในการต่อรองเหนือกลุ่มชนชั้นอื่น ๆ อันนำมาซึ่งช่องว่างระหว่างชนชั้น กล่าวคือ กลุ่มทุนอุตสาหกรรมสามารถเข้าถึงนโยบายการสนับสนุนการลงทุนจากภาครัฐ ซึ่งเป็นนโยบายที่คนบางกลุ่มโดยเฉพาะกลุ่มนายทุนอุตสาหกรรมเข้าถึงได้เท่านั้น

บทวิพากษ์

งานวิจัยชิ้นนี้ ตั้งแต่เดิมอาจมีการอภิปรายกันเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีของเรื่องความยุติธรรม ความไม่เท่าเทียมกัน และโครงสร้างอำนาจ แต่ในหนังสือที่เผยแพร่นี้ไม่มีการกล่าวถึงเรื่องดังกล่าว เราก็เลยไม่อาจรู้ได้ว่า อำนาจ ความมั่งคั่ง ความไม่เท่าเทียมกันและ การกีดกันทางสังคม มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไร กลุ่มผู้วิจัยใช้พาราโดมอะไร แบบไหนในการวิจัย นอกจากนั้น ในการปฏิรูปประเทศไทย ก็ไม่เสนอชัดเจนว่า จะปฏิรูปแนวไหน จะเดินหนทางทุนนิยมตลาดเสรีต่อไป หรือจะเอาทุนนิยมแบบปฏิรูป คือทุนนิยมเพื่อสังคม หรือจะเอาทุนนิยมแบบพอเพียงหรือพอคนที่กับทุนนิยม

อย่างไรก็ตาม ผลงานทางวิชาการของอาจารย์ผาสุกและคณะผู้วิจัยสู่สังคมไทยเสมอหน้า ได้ทำให้เราเห็นว่า สังคมไทยภายใต้ระบบทุนนิยมมีปรากฏการณ์ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองในทุก ๆ มิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร ทรัพยากรของสังคมควรจะเป็นของสังคม แต่ในความเป็นจริง สิ่งเหล่านี้ส่วนใหญ่มีไว้สำหรับชนชั้นนำที่อยู่สูงสุดบนยอดปิรามิด รวมไปถึงชนชั้นนำในระดับท้องถิ่นเท่านั้น

“สังคมในปัจจุบันเป็นสังคมแห่งความเท่าเทียมกัน” “ทุกคนล้วนมีสิทธิเสรีภาพ” “รัฐได้กระจายอำนาจสู่ประชาชน ดังนั้น ประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยได้ใช้อำนาจนั้นอย่างเต็มที่” สิ่งเหล่านี้คือวาทกรรมที่ลวงล่อให้ประชาชนหลงเชื่อหรือเปล่า ว่าได้หลุดออกจากบ่วงของความเป็น “ทาส” แล้ว และกำลังเดินทางไปสู่สังคมไทยเสมอหน้า

ถึงเวลาแล้วที่ประชาชนคนไทยจะต้องลุกขึ้นสู้เพื่อเปลี่ยนโหวงจัดการตนเอง และค้นหาระบบเศรษฐกิจของเราเองบนพื้นฐานของประชาธิปไตยชุมชนรากหญ้า